

აჭარიდან მიგრირებული მოსახლეობის ადაპტაციის საკითხები თანამედროვე ეტაპზე

ანა ბაგრატიონი

დოქტორანტი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის
ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
ელ-ფოსტა: ana.bagratiioni@bsu.edu.ge
ORCID: 0009-0005-0456-3833

აბსტრაქტი: საქართველოში შიდა მიგრაციული პროცესები საუკუნეების განმავლობაში მიმდინარეობდა, რომელსაც სხვადასხვა მიზეზები წარმართავდა. საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში აჭარელი მოსახლეობის გადასახლების და მათი ინტეგრაცია-ადაპტაციის საკითხების შესწავლა მნიშვნელოვანი გამოწვევაა. აჭარიდან შიდა მიგრაციულ პროცესებს წარმართავდა ცალკეული მიზეზები, ძირითადად კი ეკოლოგიური კატასტროფები. ნაშრომში შესწავლილია აჭარელთა გადასახლების მიზეზები, ადგილზე არსებული პრობლემები, რასაც ადგილობრივებთან და ეროვნულ უმცირესობებთან ურთიერთობების დროს აწყდებოდნენ აჭარელი მიგრანტები. წარმოდგენილია უკუმიგრაციის მიზეზები, განხილულია სახელმწიფოს როლი და მნიშვნელობა პროცესის წარმატებით წარმართვაში.

საკვანძო სიტყვები: აჭარა; მიგრაცია; ადაპტაცია; გადასახლება.

* * *

თანამედროვე სამყაროში მუდმივად მიმდინარეობს ცვლილებები და თანამედროვე ადამიანს კი უწევს რომ ფეხი აუწყოს ამ გამოწვევებს. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა მიგრაციაა, რომელიც მუდმივად მიმდინარეობს და ამ საკითხის კვლევა მეტად აქტუალური და მნიშვნელოვანია. საქართველოც, იმ გლობალური სამყაროს ნაწილია, სადაც მიგრაციული პროცესები ყოველდღიურად მიმდინარეობს. საქართველოს ცალკეული რეგიონებიდან ხდება მოსახლეობის გადინება, როგორც საზღვრებს გარეთ ასევე შიგნითაც, ამ მხრივ ჩემს საკვლევ საკითხს წარმოადგენს შიდა მიგრაცია, კონკრეტულად აჭარიდან მოსახლეობის მიგრაცია საქართველოში და გადასახლებული ადამიანების ადაპტაციის საკითხები.

აჭარიდან საქართველოს სხვა კუთხეებში ჩასახლებები ხდებოდა საუკუნეების განმავლობაში, განსაკუთრებული სახე მიიღო XIX საუკუნის II ნახევრიდან, აჭარიდან გადასახლების მიზეზები სხვადასხვა ეტაპზე განსხვავებული და სპეციფიკური გარემო პირობებიდან გამომდინარეობდა.

აჭარიდან ჩასახლებული მოსახლეობა უცხო გარემოში აწყდებოდა თანაცხოვრებისა და ადაპტაციის ცალკეულ პრობლემებს, რასაც თან სდევდა უკუმიგრაციის პროცესები. ამ საკითხების შესწავლა მეტად აქტუალურია, ვინაიდან, მიუხედავად რამდენიმე ნაშრომისა, რომლებიც, ძირითადად, XIX-XX სს 80-იან წლებამდე პერიოდს ეხება, ამ თემაზე ერთად თავმოყრილი საფუძვლიანი კვლევა არ ჩატარებულა, შესაბამისად ამ საკითხის კვლევა დაგვეხმარება ფართო საზოგადოებისთვის ცნობილი გახდეს აჭარიდან მიგრირებული მოსახლეობის ყოფის საკითხები, ასევე, გამოვლენილი და წარმოდგენილი იქნება აჭარიდან მიგრირებული და ადგილობრივი, არაქართველი მოსახლეობის ეთნოკულტურული გავლენები და ამ ურთიერთობების განვითარების ტენდენციები, რაც საინტერესო იქნება ქვეყანაში სწორი მიგრაციული პოლიტიკის და მიგრაციის მდგრადობის შენარჩუნებისთვის. კვლევას უფრო მეტ მნიშვნელობას სძენს საკითხის გარშემო მწირი ქართული და უცხოენოვანი მასალა, ჩვენი კვლევა იქნება მცდელობა ამ მასალების შევსებისა.

მეთოდოლოგია. ნაშრომის მიზანია აჭარიდან გადაადგილებულთა ინტეგრაციისა და ადაპტაციის პროცესების კომპლექსური ანალიზი თანამედროვე საქართველოში. თემის სპეციფიკისა და სიღრმისეული გაგების აუცილებლობიდან გამომდინარე, არჩეული იქნა ხარისხობრივი და კომბინირებული კვლევის დიზაინი, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას, რომ განვიხილოთ როგორც ინდივიდუალური გამოცდილებები, ასევე სტრუქტურული ფაქტორები, რაც განსაზღვრავს მიგრანტთა ადაპტაციის ხარისხს.

ხარისხობრივი მეთოდის გამოყენება მდგომარეობს იმაში, რომ სოციალური ინტეგრაცია, იდენტობის ცვლილება და კულტურული ადაპტაცია რთულად შესაფასებელია მხოლოდ რაოდენობრივი მაჩვენებლებით. პიროვნული ნარატივი, სუბიექტური აღქმა და ისტორიული მეხსიერება წარმოადგენს შეუცვლელ რესურსს სოციალური ცვლილებებისა და ინტეგრაციის პროცესების ასახსნელად.

კვლევაში გამოყენებული ძირითადი მეთოდებია:

1. დოკუმენტური ანალიზი – შესწავლილი იქნა მიგრაციასთან დაკავშირებული სახელმწიფო და ადგილობრივი დოკუმენტები, ოფიციალური პოლიტიკა, ასევე საერთაშორისო და ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევები, რაც დაეხმარა მიგრაციული პოლიტიკისა და კანონმდებლობის როლების შეფასებას მიგრანტთა ადაპტაციაში.

2. შედარებითი ანალიზი – განიხილება ადაპტაციის პროცესები განსხვავებულ გეოგრაფიულ და ეთნოკულტურულ კონტექსტში: ტრადიციულ ქართულ გარემოში (მაგ. გურია) და ეთნიკურად მრავალფეროვან სივრცეებში (მაგ. ქვემო ქართლი, სამცხე-ჯავახეთი), რაც ამდიდრებს ინტეგრაციის პროცესების ღრმა გააზრებას.

მონაცემთა ანალიზი განხორციელდა ინდუქციური ლოგიკით, რაც შესაძლებელს ხდის ემპირიული მასალის საფუძველზე ზოგადი დასკვნების გამოტანას.

აჭარიდან მიგრაციული ნაკადების წარმოშობა ძირითადად უკავშირდება ეკოლოგიურ კატასტროფებს, თუმცა ადგილი აქვს სხვადასხვა ეკონომიკური თუ სოციალური მიზეზებით ადგილმონაცვლეობასაც. ბოლო პერიოდში აჭარიდან პირველი დიდი მიგრაციული ტალღა 1989 წლის მენყერმა გამოიწვია, ამ სტიქიამ 5657 ოჯახი დააზარალა (ფუტკარაძე თ., 2006, გვ. 75) ეკოლოგიური მიზეზით მოსახლეობა სხვადასხვა ტერიტორიებზე ჩაასახლეს, ძირითადად საზღვრისპირა ადგილებში, ამ პერიოდში საბჭოთა კავშირი ჩამონგრევის პირას იყო, ქვეყანაში სრული ქაოსი და კორუფცია იყო გაბატონებული, ეკომიგრანტებისთვის განკუთვნილი სახლები, ისეთმა ოჯახებმა მიიღეს, რომლებიც არ იყვნენ დაზარალებულები, მსგავსი უსამართლობის გამო საცხოვრებელი სახლის გარეშე დარჩა ბევრი დაზარალებული, შესაბამისად ამას მოჰყვა უკუმიგრაცია, ეკომიგრანტების პრობლემების მოგვარებისთვის 1990 წლებიდან დიდი როლი ითამაშა მერაბ კოსტავას ფონდმა და რუსთაველის საზოგადოებამ, რომლებმაც ეკომიგრანტების ნაწილი საცხოვრებელი სახლებით უზრუნველყო (ტრიერი ტ, ტურაშვილი მ., 2007, გვ. 27) მიუხედავად ამისა, დღემდე არსებობს საცხოვრებელ სახლებთან დაკავშირებული პრობლემები, რომელიც სახელმწიფოს მხრიდან მნიშვნელოვანი ყურადღების ცენტრში უნდა იყოს.

თანამედროვე აჭარაში ბევრი პოტენციური მიგრანტი ცხოვრობს, რომელთაც სჭირდებათ უსაფრთხო გარემოში ცხოვრება. ცალკეული კვლევების შედეგად ირკვევა, რომ ხულოს მოსახლეობის საქმიანობის ძირითადი სფერო სოფლის მეურნეობაა, მოსახლეობა ძირითადად მეცხოველეობით, მინათმოქმედებით და სხვადასხვა კულტურით არის დაკავებული. თუმცა, საკმარისი ფინანსური რესურსის არქონის გამო მათთვის პრობლემურია მოყვანილი პროდუქციის რეალიზაცია, ზემო აჭარის სოფლები განიცდის მცირემიწიანობას (მაღალმთიანი გურიისა და ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობის ანალიზი)

აქედან გამომდინარე, მიგრაციის მოტივი მაღალია, ამას თუ დავამატებთ ეკოლოგიური კატასტროფების საშიშროებას, რაც განსაკუთრებით ხულოს სოფლების დაცარიელების მიზეზი ხდება. აღნიშნული პრობლემის მოგვარებისათვის და მიგრაციის ნაკადის შესამცირებლად სახელმწიფოს მიერ შემუშავებულია კანონი, მაგალითად საქართველოს პარლამენტმა 2015 წლის 16 ივლისს დაამტკიცა კანონი მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ. რადგან აჭარის ზოგიერთი სოფელი მენყერსაშიმ ზონად ითვლება, იქ მცხოვრები მოსახლეობა კი პოტენციურ ეკომიგრანტებად,

განსაკუთრებით რთული მდგომარეობაა ვაშლოვანის და დეკანაშვილების სოფელში, ბოლო გამოკვლევა ჩატარდა 2016 წელს, „ეკომიგრანტები და პოტენციური ეკომიგრანტები საქართველოში“, რომლის შედეგადაც ხულოს რაიონის სოფლებში მცხოვრები ადამიანების ეკონომიკური მდგომარეობა საკმაოდ რთულია, ნაწილი დაზიანებულ სახლებში ცხოვრობს, სახლების ნაწილი დაზარალებულია, ნაწილი სახლებისა არ ექვემდებარება რესტავრაციას (ნიადაგი ჩამორეცხილია), რთულ პირობებში უწევთ მიწის დამუშავება, რადგან ნიადაგი გამოფიტულია, უსაფრთხო პირობები არ აქვთ შექმნილი საცხოვრებლად. მოსახლეობას სჭირდება გარანტიები, რომ სხვაგან გადასახლებით სახლების გაუფორმებენ, რათა წალკაში გადასახლებულების ბედი არ გაიზიარონ (ზურაბიშვილი თ., თავბერიძე გ., 18)

ჩასახლების ეტაპებზე სხვადასხვა სახის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკურ-კულტურული პრობლემები ჩნდებოდა. თუმცა მთავარ პრობლემად რჩებოდა კულტურულ-რელიგიური ადაპტაციისა და ინტეგრაციის პრობლემები, რადგან აჭარლების – ჩასახლება ხდებოდა ზოგჯერ ისეთ გარემოში, სადაც მათგან ეთნიკურად და რელიგიურად განსხვავებულ მოსახლეობა ცხოვრობდა. არც აჭარელი და არც ადგილობრივი მოსახლეობა არ იყო სათანადოდ მომზადებული თანაცხოვრებისათვის, რაც წარმოშობდა კულტურული და რელიგიური ინტეგრაციის პრობლემებს.

აჭარიდან გადასახლებულ ადამიანებს უწევდათ კულტურულად და რელიგიურად განსხვავებულ გარემოში ცხოვრება, გადასახლებულთა დიდი ნაწილი მუსლიმი იყო, მათი ინტეგრაციის პროცესი განსაკუთრებით გართულდა ისეთ ტერიტორიებზე სადაც სხვა რელიგიური რჯულის ადამიანები ცხოვრობდნენ, მარტივად მოხდა მათი ინტეგრაციის პროცესი აზერბაიჯანლებით დასახლებულ თემში, ხოლო გურიაში, სამეგრელოში, ჯავახეთში და სხვადასხვა ტერიტორიებზე მათი ინტეგრაცია გართულდა, რასაც თან მოჰყვა უკუმიგრაციაც. რელიგიურ შეურაცხყოფად მიიღეს აჭარიდან გადასახლებულმა ასევე გურიის მუსლიმებმა გურიაში მეჩეთზე ღორის თავის ჩამოკიდება (მაღალმთიანი გურიისა და ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობის ანალიზი 2) რელიგიური ნიშნით დაპირისპირების კიდევ რამდენიმე მაგალითი არის, რაც ხელს უშლიდა აჭარელი მუსლიმების სრულფასოვან ინტეგრაციას ადგილობრივ ქრისტიანებთან.¹

აჭარიდან გადასახლებულ ადამიანთა ინტეგრაციის შესასწავლად ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა ენობრივი ბარიერი, განსაკუთრებით ეს პრობლემა შეიმჩნევა ისეთ რეგიონებში, სადაც სომხური და აზერბაიჯანული თემი ცხოვრობს, რაც ართულებს მათ შორის კომუნიკაციას და ცალკეული პრობლემების გადაჭრას. (ტრიერი ტ, ტურაშვილი მ., 2007, გვ. 73) საქართველოს 2021-2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის 2025 წლის სამოქმედო გეგმის ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს საქართველოში სხვადასხვა სტატუსით მცხოვრები უცხოელებისათვის სახელმწიფო ენის შესწავლის ახალი პროგრამის პილოტირება, შექმნილია შესაბამისი სახელმძღვანელოებიც. (მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისია, 2025)

უცხო გარემოში მყოფ აჭარელ ოჯახებს რთულ ეკონომიკურ პირობებში უწევდათ არსებობა, მაგ. ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტში გადასახლებული აჭარლების სახლების ნაწილი გაუფორმებელია, ბევრი გასარემონტებელია და რთულ საცხოვრებელ პირობებში უწევთ ცხოვრება, წალკის მუნიციპალიტეტში გადასახლებული აჭარლების ნაწილს არ აქვთ საცხოვრებელი და ქირით ცხოვრებს, შედარებით კარგი პირობები ჰქონდათ შექმნილი ლაგოდეხის ეკომიგრანტებს, რადგან უმეტესობა მათგანი საცხოვრებლით დააკმაყოფილეს, მიუხედავად ამისა, ისინი მაინც მიიჩნევენ, რომ ხელისუფლების დანაპირები არ შესრულდა სრულად (ზურაბიშვილი თ., თავბერიძე გ., 30)

საინტერესოა, რომ 2000-იანი წლებიდან წალკაში გადასახლებული აჭარელი მოსახლეობის მიზანი გარდა სხვა შემთხვევებისა, რომელიც ითვალისწინებდა დასახლებას უსაფრთხო გარემოში, ასევე ერთ-ერთი მოტივი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება იყო, ამიტომაც წალკის აჭარელი მოსახლეობის ინტეგრაციის პროცესი ბევრად სპეციფიკური იყო განსხვავებით ეკომიგრანტებისა. მათი სოციალურ-ფსიქოლოგიური ადაპტაცია საკმაოდ რთულად წარიმართა, აჭარიდან წალკაში გადასახლების ერთ-ერთი მიზეზი ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის მშენებლობა იყო. (ტრიერი ტ, ტურაშვილი მ., 2007, გვ. 60)

¹ ვრცლად იხილეთ სტატია – <http://www.humanrights.ge/index.php?a=main&pid=18032&lang=geo>

უკეთესი ეკონომიკური მდგომარეობის შეცვლის იმედით წალკაში გადასულ აჭარელ მოსახლეობას ადგილზე მძიმე ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობა დახვდა: სამუშაო ადგილების სიმცირემ, საცხოვრებელი სახლების პრობლემებმა, ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობამ და კიდევ სხვა მიზეზებმა აიძულა ასობით ოჯახს წალკა დაეტოვებინა და ისევ მშობლიურ მხარეს დაბრუნებულიყო. მსგავსად წარიმართა სოფ. თხილვანადან გადასახლებული მიგრანტების ბედი მარნეულის ტერიტორიიდან, მძიმე პირობების გამო ბევრმა დატოვა იქაურობა. (ტრიერი ტ, ტურაშვილი მ., 2007)

წალკაში მცხოვრები მიგრანტების პრობლემების შესასწავლად, 2013 წელს ქართველოს ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს მიერ შეიქმნა სამუშაო ჯგუფი, რომელსაც დავალებული ჰქონდა ადგილზე შეესწავლათ მიგრანტთა პრობლემები, კვლევისას შეისწავლეს მათი საცხოვრებელი ადგილები და ცალკეული პრობლემები აღმოჩნდა, რომ უმეტესობა მათგანს არ ჰქონდა საკუთრებაში სახლი (სპეციალურმა ჯგუფმა წალკაში მცხოვრები ეკომიგრანტების პრობლემა შეისწავლა, 2013)

იგივე პრობლემების წინაშე დგას პანკისის ხეობაში სოფელ ქორეთში მცხოვრები აჭარიდან გადასახლებული მოსახლეობა, რომელთა პრობლემაა საცხოვრებელი სახლების დაკანონება, ისინი აქ 2005 წელს გადასახლდნენ აჭარაში ჩამოწოლილი მენყერის გამო, რამდენიმე ოჯახი ისევ აჭარაში დაბრუნდა, რთული საცხოვრებელი და ეკონომიკური პირობების გამო, თავს მესაქონლეობითა და მებოსტნეობით ირჩენენ.

2006 წელს შეიქმნა მონაცემთა ბაზა, რომელშიც შევიდოდა სტიქიური უბედურების შედეგად დაზარალებული და სახელმწიფოს მხრიდან მყისიერი დახმარების მოლოდინში მყოფი ოჯახები. შედეგად ბევრი ოჯახი გადავიდა საცხოვრებლად საქართველოს ცალკეულ რეგიონებში. (ლაილი ჯ. 6)

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ქვემო ქართლის აზერბაიჯანელი მოსახლეობა ბევრად უფრო მიმღები აღმოჩნდა ეკომიგრანტებთან, ვიდრე ჯავახეთში მცხოვრები სომხური მოსახლეობა, რაც გამოწვეული იყო ურთიერთობებით, რადგან ჯავახეთის სოფლები ძირითადად იზოლირებულია სხვა სოფლებისაგან და ქართულ და სომხურ მოსახლეობასთან კომუნიკაცია შემცირებულია, განსხვავებით ქართლის სოფლები შერეულია და მკვიდრი მოსახლეობა უფრო მეტად გამოცდილი და გახსნილია ახალი ურთიერთობებისთვის, ასევე ქვემო ქართლის მმართველ წრეებში ბევრი არის ქართველი, განსხვავებით ჯავახეთისგან, ამ ყველაფერს ემატება თვითონ სომეხი მოსახლეობის რადიკალიზმი აჭარიდან გადმოსახლებული მიგრანტების მიმართ, ეს ყველაფერი კი ქმნის ბარიერს აჭარელი მოსახლეობის სრულფასოვანი ინტეგრაციისათვის (ტრიერი ტ, ტურაშვილი მ., 2007, გვ. 59).

2004 წლიდან აჭარის მთიანეთიდან დაიწყო ჩასახლება ჯავახეთის რაიონ სოფელ გორელოვკაში, სადაც მოსახლეობის უმეტესობა ეთნიკურად სომეხია, გადმოსახლებულებს მტრულად შეხვდა დამხვედრი სომეხი მოსახლეობა, იყო ძალადობის ფაქტებიც. სომეხი მოსახლეობა მუსლიმ აჭარელს „თურქად“ თვლის აჭარელი ოჯახები განსახლდნენ დუხობორების ყოფილ სახლებში (ლაილი ჯ. 16).

აჭარიდან გადასახლებული მოსახლეობის ინტეგრაციისათვის მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს ჩართულობა და ცალკეული ღონისძიებების ჩატარება მიგრანტების პრობლემების მოსაგვარებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ეკომიგრანტთა დაკმაყოფილება ნამდვილად არის ხელისუფლების მხრიდან ზრუნვის საგანი, დახმარების გაწევის გზებიც დიფერენცირებულია, რთული სათქმელია რამდენად ახერხებენ ისინი ახალ საცხოვრებელ ტერიტორიაზე სოციალურ, ეკონომიკურ, ფსიქოლოგიურ ადაპტაციას და გრძელვადიან პერიოდში აქვს თუ არა ამგვარი ფორმის მიგრაციას ქვეყნისათვის, რეგიონისათვის დადებითი შედეგი დღევანდელი მძიმე ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით. საჭიროა რომ სახელმწიფომ შეიმუშავოს პროგრამა, რომელიც აუცილებლად უნდა მოიცავდეს საგანმანათლებლო, სოციალურ-ეკონომიკური, კულტურული ინტეგრაციის ყველა ასპექტს, ყურადღება უნდა მიექცეს მკვიდრი მოსახლეობის მახასიათებლებს და კონსტიტუციის ჩატარების პრაქტიკა დაინერგოს, შესაბამისად ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელება მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია.

Bibliography:

- ზურაბიშვილი თ., თავბერიძე გ., (2016). *ეკომიგრანტები და პოტენციური ეკომიგრანტები საქართველოში*. კვლევის ანგარიში, თბილისი.
- ლაილი ჯ. (2012). *ეკომიგრანტების განსახლება საქართველოში, განსახლების პოლიტიკაში მიმდინარე ცვლილებები, ტენდენციები, განხორციელება და აღქმები*. სამუშაო მოხსენება №53, ECMI.
- მაღალმთიანი გურიისა და ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობის ანალიზი. (2019). რ. მარგიშვილი (რედ.).-ში საქართველო: საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი.
- მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისია. (2025). მოპოვებული <https://migration.commission.ge/files/ms-ap-2025-web-.pdf>-დან
- სპეციალურმა ჯგუფმა წალკაში მცხოვრები ეკომიგრანტების პრობლემა შეისწავლა. (2013 წლის 11 ივლისი). მოპოვებული <https://netgazeti.ge/news/23588/>-დან
- ტრიერი ტ, ტურაშვილი მ., (2007). *ეკოლოგიური მიზეზებით ადგილმონაცვლე პირთა განსახლება, არსებული პრობლემების გადაწყვეტა თუ ახლის შექმნა, ეკომიგრაცია საქართველოში 1981-2006*.
- ფუტკარაძე თ. (2006). *აჭარის მოსახლეობის მიგრაციის ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემები*.-ში „ბათუმის უნივერსიტეტი“.